

II. SOSYAL BİLİMLER LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ
KONGRESİ TAM METİN
BİLDİRİLERİ

II. SOSYAL BİLİMLER LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ KONGRESİ TAM METİN BİLDİRİLERİ

YAYIN KOORDİNATÖRÜ
Zeynep Yeşilova

EDİTÖR
Ali Okumuş

KAPAK TASARIMI
Yunus Karaaslan

SAYFA DÜZENİ
Bilal Şenel

e-ISBN: 978-625-93500-8-0

İDEAL KÜLTÜR AKADEMİ
Topkapı Mah. Kalhabaşı Sok. No:31/1
Fatih - İSTANBUL
Tel: +90 212 528 85 41
bilgi@idealkultur.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 46699

Erişim Tarihi: İstanbul, 2025

İdeal Kültür Akademi, İdeal Kültür Yayıncılık'ın tescilli markasıdır.

© Bu kitabın her hakkı saklıdır. Tamamen veya herhangi bir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan basılamaz, kopyası çıkartılamaz, fotokopisi alınamaz veya kopya anlamı taşıyabilecek hiçbir işlem yapılamaz.

II. SOSYAL BİLİMLER LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ KONGRESİ TAM METİN BİLDİRİLERİ

EDİTÖR
ALİ OKUMUŞ

Temettuat Defterlerine Göre Söğüt Hacı Hüseyin Mahallesi.....	194
<i>Refik Arıkan • Rumeysa Begüm Aslan</i>	
Gölpazarı Kazası'nın 1831 Tarihli Nüfus Defteri.....	211
<i>Asena Aysel Taşpınar • İlhami Yurdakul</i>	
1792-1793 Tarihli Kasımpaşa Nüfus Defterinde Kayıtlı Esnaf Grupları	238
<i>Ezgi Semiz • İlhami Yurdakul</i>	
Osmanlı Nüfus Defterlerine Göre XIX. Yüzyılın İlk Yarısında	
Bademiye (Bademli) Karyesinin Demografik Yapısı.....	253
<i>Samet Yıldız</i>	
1916 Basmacı İsyanı ve Türkmenistan'daki Etkileri.....	270
<i>Valida Şener • Kadriye Topal Doğan</i>	
Rus Devriminde Anarşizm ve Güney Kafkasya'ya Etkileri	287
<i>Murad Hacıyev</i>	
Tanzimat Döneminde Eğitimde Modernleşme Örneği Olarak:	
Alliance Israelite Universelle Mektepleri	294
<i>Refik Arıkan • Sinem Altay</i>	
Milli Mücadele Dönemi'nde Ödemiş ve Ödemiş Şehitlikleri.....	308
<i>Can Yüksel Kamalı</i>	
Yervant Oskan Efendi'nin Eserleri ve Sanat Anlayışı	328
<i>Arzu Altınay • Ali Okumuş</i>	
Maarif Salnameleri Işığında Beyrut Vilayetinde	
Rüşdiye Mektepleri (1898-1903).....	339
<i>Halim Demiryürek • Yunus Emre Aydın</i>	
Milli Mücadele Döneminde Basın: Hakimiyet-İ Milliye ve	
Aydede Gazeteleri Üzerinden Bir Değerlendirme.....	354
<i>Mevlüt Niğdelioğlu</i>	
Menemen'de Direniş ve Menemen Şehitlikleri.....	379
<i>Zekiye Süre</i>	
Türk Kültürü'nde Bir Arketip: Ejderha	392
<i>Olgay Pehlivanlı</i>	

Temettuat Defterlerine Göre Söğüt Hacı Hüseyin Mahallesi

Refik Arıkan* • Rumeysa Begüm Aslan**

ÖZET

Osmanlı Devleti’nde ekonomik, siyasi, hukuki, askeri birçok düzenlemelerin yapılmasını hedefleyen 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı ile planlanan ve 1844-1845 yıllarında tutulmaya başlanan temettuat defterleri Osmanlı ekonomi tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. 19. yüzyılda gerçekleştirilen tahrirlerin bir parçası olan bu defterler, bireylerin gelirleri, mülkleri, meslekleri ve vergi yükümlülükleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermekte ve Osmanlı toplum yapısının ekonomik dinamiklerini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, temettuat defterleri, Osmanlı Devleti’nin reform dönemindeki ekonomik politikalarını anlamak için vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Anadolu’nun birçok bölgesi hakkında tutulmuş olan temettuat defterleri ile ilgili çok sayıda çalışma yapıldığı gibi Hüdavendigâr Eyaleti’nin hâvî olduğu kazalardan Bilecik Kaymakamlığı dâhilinde kâin Söğüt Kazası hakkında da çalışmalar yapılmıştır. 2017 yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı’nda İsmail GÖKÇE tarafından yayınlanan “1844-45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt ve Kırsalının Sosyal ve Ekonomik Yapısı” başlıklı yüksek lisans tezinde, Söğüt’te 6 Müslüman mahalle bulunduğunu ve bunlardan ikisine ulaşamadığı belirtilmiştir. Aynı döneme

* Prof. Dr. Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü
refik.arikan@bilecik.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1791-6069

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
rumeysabegumaslan@gmail.com, ORCID: 0009-0007-8289-3488

ait başka çalışmalarda da Söğüt'ün altı Müslüman mahallesinden müteşekkil olduğuna değinilmektedir. Varlığından haberdar olunan ancak ulaşamayan Hacı Hüseyin Mahallesi'ne ait temettuat defterinin, Osmanlı Arşivi Kâmil Kepeci Tasnifinde (KK.d.6044) yer aldığı tespit edilmiştir. Bu çalışma ile Söğüt'ün 1844-1845 yıllarındaki sosyal ve ekonomik yapısına dair eksiklik giderilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan temettuat defterindeki bilgiler değerlendirilerek mahallenin ekonomik ve sosyal yapısı incelenmiş ve diğer mahalleler ile karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Söğüt, Hacı Hüseyin Mahallesi, Temettuat Defterleri, 19. Yüzyılda Osmanlı Devleti

ABSTRACT

Temettuat registers, which were planned with the Tanzimat Edict of November 3, 1839, which aimed to implement numerous economic, political, legal, and military regulations in the Ottoman Empire, and began to be kept between 1844 and 1845, hold a significant place in Ottoman economic history. These registers, part of the 19th-century census records, provide detailed information on individuals' incomes, property, professions, and tax liabilities, revealing the economic dynamics of Ottoman society. In this context, the temettuat registers are considered an indispensable reference source for understanding the economic policies of the Ottoman Empire during the reform era. Numerous studies have been conducted on temettuat registers kept for many regions of Anatolia, as well as studies on Söğüt, a district within the Hüdavendigar Province, within the Bilecik District Governorate. In his master's thesis titled "Social and Economic Structure of Söğüt and Its Rural Areas According to the 1844-45 Temettuat Censuses," published in 2017 by İsmail GÖKÇE in the Department of Modern History at Eskişehir Osmangazi University, it was stated that there were six Muslim neighborhoods in Söğüt, two of which were unreachable. Other studies from the same period also indicate that Söğüt consisted of six Muslim neighborhoods. The temettuat register for the Hacı Hüseyin Neighborhood, whose existence was known but unreachable, was identified in the Kamil Kepeci Classification (KK.d.6044) of the Ottoman Archives. This study aimed to address the gaps in the social and economic structure of Söğüt between 1844 and 1845. The information in the temettuat register was evaluated, and the neighborhood's economic and social structure was compared with other neighborhoods.

Keywords: Söğüt, Hacı Hüseyin Neighborhood, Temettuat Registers, Ottoman Empire in the 19th Century

Giriş

Günümüzde Bilecik'e bağlı, orta büyüklükte bir ilçe olan Söğüt, Türk Tarihinde önemli bir misyon üstlenmiş ve Osmanlı Beyliğinin teşekkül ettiği coğrafya olarak öne çıkmıştır. Şehrin bir yerleşim yeri olarak ne zaman ortaya çıktığı muğlak olmakla birlikte (Şahin, 2009: 389), İstanbul'u Anadolu'ya bağlayan diyagonal hattın üzerinde yer alması bölgenin önemini göstermesi adına çok önemlidir (Kahraman & Arıkan, 2015: 96-98). Bu bağlamda Söğüt'teki ilk yerleşimin izlerini Roma dönemine kadar götürmek mümkün olabilir. Diğer yandan bu çalışmaya konu olan zaman diliminde ve öncesinde şehirde bir gayrimüslim mahallesinin bulunması, Türklerin Söğüt'e gelmelerinden önce buranın bir yerleşim mekânı olduğunu açıklar.

Söğüt ve çevresi, tarihte bölgeye egemen olan farklı devletlerin hakiyetine girdi. Antik dönemde Bithynia'nın bir parçası olan bu topraklar, Hititler'den Friglere ve oradan Romalılara kadar çeşitli güçlerin egemenliğini tanıdı (Demiryürek&Arıkan, 2019: 11). Bölgenin Türklerle ilk tanışması 1071 Malazgirt zaferi sonrası Anadolu'ya başlayan Türk akınları ile mümkün oldu. Bu süreçte kurulan Anadolu Selçuklu Devleti'nin sınırları içerisinde, Söğüt de yer almaktaydı (Güney, 1935: 45). Haçlı Seferlerinin başlaması bölgedeki Türk egemenliğinin kısa sürede gerilemesine neden olmuş ve Söğüt çevresi tekrar Bizans topraklarına dahil olmuştur (Demiryürek&Arıkan, 2019: 12). Söğüt'ün kaderini değiştiren olay: Anadolu Selçuklu Sultanı Alaaddin Keykubat'ın Söğüt-Domaniç havalisini Ertuğrul Gazi'ye yurtluk olarak vermesidir. Ertuğrul Bey bölgeye gelerek Söğüt'e yerleşmiş ve burayı aşiretinin kışlık merkezi yaparken Domaniç ise yazlık olarak kullanılmıştır (Öztürk, 2008: 6-8; Arıkan, 2023: 2176; Kahraman&Arıkan, 2015: 413-426). Söğüt bu bağlamda Osmanlı Devleti'nin ilk çekirdeğinin olduğu, kuruluş felsefesinin ortaya çıktığı, ilk fetihlerin planlandığı bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Ertuğrul Gazi'nin Türbesi, bu aziz hatırayı yaşatan somut bir delil olarak şehirde varlığını devam ettirmektedir.

Osman Bey'in, babasından sonra beyliğin başına geçmesi ve akabinde gelişen fetih hareketlerinin bir sonucu olarak Söğüt, baştaki önemini yitirmişse de özellikle Osmanlı ticaret ve Hac yolu üzerindeki önemli bir menzil olarak varlığını devam ettirmiştir. Devletin kuruluş yıllarında çok önemli bir yere sahip olan şehir, kimlik arayışlarının yoğunlaştığı son dönemde tekrar hatırlanmış ve özellikle Sultan II. Abdülhamid zamanında ön plana çıkmıştır. Hüdavendigar Vilayetine bağlı olarak Ertuğrul Sancağı'nın

teşkiliyle beraber (Demiryürek, 2015 :7) bu sancağa bağlı bir kaza olan Söğüt'te, Sultan II. Abdülhamid'in tasarrufu ile önemli imar faaliyetleri yürütüldüğü gibi Sultanın en yakınındaki muhafız alayı da yine Söğüt merkez olmak üzere bölgeden seçilenlerce oluşturulmuştur. Söğüt'te yüzyıllardır devam eden Karakeçililerin Ertuğrul Gazi'yi anma ve ziyaret törenleri yine bu dönemde resmi hüviyet kazanmıştır (Sümer, 1988: 428)

Milli Mücadele döneminde de öne çıkan şehirlerimizden olan Söğüt; bölgede kurulan Ertuğrul Grubu, Savcı Bey Müfrezesi ve Gündüz Bey Taburu gibi birliklerle işgale karşı direnişin sembolü olduğu gibi aynı şekilde düzenli ordunun çekirdeğini oluşturan bu birliklerle bağımsızlığımızı kazanmamızda önemli bir görev ifa etmiştir (Bilgin, 2015: 96-100).

İdari Yapı ve Nüfus:

Söğüt, Klasik dönemde Osmanlı idari sistemi içerisinde Hüdavendigar Sancağına yani Bursa'ya bağlı bir nahiye idi (Şahin, 2009: 390). Ekseriyetle bu şekilde kalsa da nahiyenin bağlı olduğu merkez zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Nitekim Evliya Çelebi 17. yüzyılda buradan bahsederken Lefke (Osmaneli) kazasına bağlı bir nahiye olduğunu belirtmesi bu duruma örnek teşkil eder (Evliya Çelebi, 2006: 10). Nüfusunun artmasıyla birlikte idari statüsü değişen Söğüt, 19. yüzyılda Hüdavendigar'a bağlı bir kaza haline gelmiştir.

Çalışmaya konu olan dönemde Söğüt, altısı Müslüman olmak üzere toplam yedi mahalleden müteşekkildi. Müslümanlar; Cami-i Kebir, Hıfzı Hüseyin, Çimenlik, Balaban, Cura Bey ve Hacı Hüseyin mahallelerinde mütemekkindi (Öztürk, 1994: 62; Demiryürek, 2008: 1123-1125). Söğüt Çayı şehri iki kısma ayırırken; Müslüman mahalleleri ekseriyetle derenin doğu kısmında yer alıyordu. Sadece bu çalışmaya temel teşkil eden Hacı Hüseyin Mahallesi ile Gayrimüslim Mahallesi suyun batı yakasında bulunmaktaydı (Demiryürek&Arıkan, 2019: 20).

Şehrin nüfusunu özellikle 19. yüzyıl kaynakları temel alındığında iki farklı kanaldan hesaplamak mümkündür. Uzun bir dönemi kapsayan hane üzerinden nüfus hesaplama yöntemi, 1831 yılında yapılmaya başlanan nüfus sayımları ile sona ermiştir. Başta da belirtildiği üzere bu çalışma, temettuat defteri baz alınarak hazırlanmıştır. Ancak özellikle nüfus bahsinde nüfus defterleri de kullanılarak konu detaylandırılmıştır.

Tablo 1. Söğüt'ün 19. Yüzyıl Nüfusu (BOA.KK.d.6044; Gökçe, 2017: 12; Demiryürek&Arıkan, 2019: 29)¹

Mahalleler	Hane Sayısı	Tahmini Nüfus (hanex5)	1839 Yılı Nüfus Defteri
Hıfzı Hüseyin	194	970	862
Cami-i Kebir	91	455	394
Çimenlik	60	300	270
Balaban	51	255	228
Hacı Hüseyin	45	225	224
Cura Bey	-	-	206
Gayrimüslim	-	-	908

Şehrin 19. yüzyılın ortalarına gidilen süreçte, en büyük Müslüman mahallesi 194 hane ile Hıfzı Hüseyin mahallesidir. Şehrin merkez mahallesi olan Cami-i Kebir, 91 hane ile büyüklük açısından ikinci sıradadır. Çimenlik, Balaban, Hacı Hüseyin ve Cura Bey mahalleleri ise yine hane sayılarına göre sıralanmışlardır. Bu veriler göz önüne alındığında Hacı Hüseyin mahallesi Söğüt'ün Cura Bey'den sonra en küçük ikinci mahallesidir. Hane sayısının az olmasında yerleşim alanının tesiri büyüktür. Nitekim Hacı Hüseyin mahallesi Söğüt çayı ile hemen batısındaki tepelik alan ve kuzeyinde yer alan gayrimüslim mahallesi ile çevrelenmiş durumdadır. Aynı mahallelerin 1839 yılı nüfus defterine göre nüfusu incelendiğinde yukarıdaki rakamlara ulaşılmaktadır. Burada yararlanılan nüfus defterleri sadece erkek nüfusu verdiğinden veriler iki ile çarpılarak tabloya konulmuş ve kadın-erkek nüfusunu belirlemede daha anlamlı bir sonuç alınmaya çalışılmıştır. Şehrin toplam nüfusunun 3092 olarak hesaplandığı bu tabloda Hacı Hüseyin mahallesi 224 kişilik nüfusuyla şehrin derece küçük yerleşim alanlarından biridir. Burada dikkat çeken bir başka husus ise Söğüt'te yaşayan gayrimüslimlerin sayısıdır². Her ne kadar altı Müslüman mahallesine karşılık, gayrimüslimler tek bir mahallede toplanmış görünseler de toplam nüfusa oranları yaklaşık %30'dur.

1 Said Öztürk çalışmasında 1840 yılına ait defter kullanmış ve burada mahallelerdeki hane sayılarına dair bilgi vermiştir. Hane sayıları tarafımızdan kullanılan defterdekilerle farklılık arz etmektedir. Ancak hem Cura Bey (46 hane) hem de gayrimüslim mahallesine (162 hane) dair hane sayılarını belirtmesi adına bu bilgiler oldukça değerlidir: (Öztürk, 1994: 62)

2 Aynı tarihlerde Bilecik Merkezde yaşayan Müslüman ve gayrimüslimlerin ilişkilerine dair baknz: Demiryürek&Arıkan&Şen (2024), "Muslim and Christian Communities in Bilecik in 1843: A Comparative Analysis Through Demography, Naming and Anthropometric Characteristics", Religions, Vol.15, <https://doi.org/10.3390/rel15080964>

Ekonomik Hayat

Söğüt ve çevresi günümüzde, verimli toprakları ile ekonomisi daha çok tarıma dayalı bir bölge olarak dikkat çekmektedir. Temettuat defterlerinden elde edilen veriler, bölgenin geçmişte de aynı misyonu üstlendiğini göstermektedir. Nitekim hane gelirleri incelendiğinde ağırlıklı olarak tarım faaliyetlerinin yer aldığı görülür. Bunun dışında hayvancılık, meslek ve kira gelirleri gibi kalemler de vergiye tabi geliri oluşturan diğer çalışma alanlarıdır.

Tablo 2: Söğüt Merkezinde Mahalle Bazında Senelik Gelir ve Hane Başı Ortalama (BOA.KK.d.6044; Gökçe, 2017: 63)

Mahalle	Hane Sayısı	Senelik Temettü	Hane Başı Ortalama Gelir Miktarı
Hıfzı Hüseyin	194	205.865	1.061
Cami-i Kebir	91	120.726	1.327
Çimenlik	60	46.878	781
Balaban	51	44.456	872
Hacı Hüseyin	45	37.780	839

Çalışmaya konu olan Hacı Hüseyin mahallesinin gelirleri incelendiğinde; hane başı 839 kuruşluk ortalama gelirle Çimenlik mahallesinden sonra en az gelire sahip mahalle olduğu görülür. Hane başı gelirin en yüksek olduğu mahalle Cami-i Kebirdir. Bu mahallenin merkez mahalle olması ve burada özellikle kira ve ticaret gibi gelir kalemlerinin çok olması hane başı ortalama gelir bakımından ilk sıraya taşımıştır. En yüksek ortalamaya sahip olan Cami-i Kebir mahallesi ile en düşük ortalamanın görüldüğü Çimenlik mahalleleri arasında yaklaşık % 60'lık bir fark bulunmaktadır ki bu durum mahalleler arasındaki ekonomik uçurumu göstermesi bakımından önemlidir. Hacı Hüseyin Mahallesinde ortalama gelirin altında 26 hane yer alırken 19 hane ise bu değer üstünde bir gelire sahiptir. Mahallenin gelir bağlamında en varlıklı kişisi 1 numaralı hanede ikamet eden Muhtar Hacı Hasan ve kardeşi Hüseyin'dir. Bu kişiler gelirlerinin önemli bir kısmını tarım yaparak kazanmış ve mahallede yıllık gelir bazında 2000 kuruşu geçen iki aileden biri olmuşlardır. Diğer taraftan 37 numaralı hanede yaşayan Bozüyükli Ahmed, 67 kuruşluk temettuat miktarı ile en az gelire sahip hane reisi olarak dikkat çekmektedir. Kişinin yalnızca 2 dönüm bahçesi ve 2,5 dönüm de bağı vardır (BOA.KK.d.6044).

Lakabından şehre sonradan geldiği ve bu sebeple de henüz yeterli bir gelir sahibi olmadığı söylenebilir.

Defterde dikkat çekici noktalardan biri de vergi alınmayan hanelerdir. Nitekim 7-28 ve 30. haneler yetim olmaları sebebiyle gelir hesaplamalarına dahil edilmemişlerdir. Diğer taraftan 35 numaralı hane reisi Durmuş oğlu Mustafa âmâ olduğu ve bu sebeple ticarete gücü yetmediğinden vergiden muaf tutulmuştur. Son olarak 37. hanede ikamet eden Bozüyükü Ahmed de fakirliği sebebiyle hesaplamada yer almamıştır (BOA.KK.d.6044).

Müslüman mahallelerinde vergi üzerinden bir varlık değerlendirmesi yapmak mümkün olduğu gibi özellikle nüfus defterlerindeki verileri kullanarak şehirdeki gayrimüslimlerin ekonomik durumlarını da tespit etmek mümkündür. Nitekim ödedikleri cizye vergisinin türü buna imkân tanımaktadır. Şehirdeki Müslümanlara nazaran gayrimüslimlerin daha varlıklı oldukları iddia edilebilir. Gayrimüslimlerin %71 gibi yüksek bir oranı cizye vergisini “evsat” yani orta dereceden ödemişken; %17’si âlâ ve geri kalan %12’si ise “edna” yani düşük gelir üzerinden ödemişlerdir (Demiryürek&Arıkan, 2019: 46).

Çalışmaya temel teşkil eden temettuat defterindeki bilgiler (BOA.KK.d.6044), hane sahiplerinin ekonomik durumlarını gelirleri üzerinden değerlendirmeye imkân verirken aynı zamanda bu gelirlerin hangi kalemlerden elde edildiğini de açıkça belirtmektedir. Bu bağlamda insanların hangi işlerle iştigal ettikleri, sahip oldukları malların cins ve özellikleri ve bunları nasıl kullandıklarına dair çıkarımlar yapmak, dönemin ekonomik yapısını anlamayı kolaylaştırmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği üzere Söğüt’te yaşayanların temel iştigali tarımdır. Bu bağlamda ilgili defterde tarlalar yazılırken “mezru” yani ekili olma, işlenme tabiri üzerinden değerlendirilmişlerdir. Tarımın daha geleneksel metotlarla yapıldığı 19. yüzyılda tarlaları her yıl üst üste ekmek mümkün olmamakta ve nadasa bırakma uygulamasına sıklıkla başvurulmaktaydı. Bu sebeple kişilerin vergiye mahsus gelirleri hesaplanırken tarlaların ekili olup olmadığı önem arz etmekteydi. Hacı Hüseyin mahallesi sakinlerinin topraklarını ekseriyetle ettikleri, ekilemeyen yani gayrimezru tarlaların miktarının 5 dönüm gibi çok az olmasından anlaşılmaktadır. Aynı dönemde ekilen tarlalar ise 193 dönümdür. Diğer yandan topraklarını işleme imkânı olmayan ya da ekmek istemeyen bazı hane sahiplerinin arazilerini kiraya verdikleri görülmektedir ki; bu dönemde Hacı Hüseyin mahallesinde 124 dönüm tarla bu şekilde ekilip

biçilmiştir. Tarlalara ekseriyetle buğday ve arpa ekildiği kaynaklardan anlaşılmaktadır (BOA.KK.d.6044).

Temettuat defterlerinden Söğüt'te meyve bahçelerinin de olduğu görülmekte, bunlar arasında üzüm bağları ile dutluk alanların ağırlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Üzüm hem bölgenin toprak yapısına hem de iklimine son derece uygun bir üründür. Evliya Çelebi de bölgeden bahsederken özellikle bölgede bağcılığın önde gelen bir tarım faaliyeti olduğunu belirterek üzümün turşu bile yapıldığını vurgulamaktadır (Evliya Çelebi, 2006: 9). Üzüm yaş meyve olarak tüketilirken yaprakları da yemeklerde kullanılmaktadır. Bunun yanında kurutularak yenildiği gibi; sirke, şıra, pekmez gibi ürünlere dönüştürülerek de tüketilmektedir. Bu yönü ile üzüm özellikle şekere ulaşımın kısıtlı olduğu dönemlerde temel tarım ürünlerinden biri haline gelmiştir. Söğüt Hacı Hüseyin mahallesinde de hane sakinlerinin üzüm tarımına büyük önem verdikleri göze çarpar. Nitekim üzüm üretimi vergilendirilen gelirlerin başında gelmekte ve hane sahiplerinin elindeki bahçelerin bir bölümünün bu faaliyete ayrıldığı görülmektedir. Mahallede bulunan hanelerin hemen tamamına yakınında bağcılığın yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda 1 numaralı hanenin sahibi muhtar Hacı Hasan Bey ve kardeşi Hüseyin, en fazla üzüm üreten kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır (BOA.KK.d.6044).

İpek böcekçiliği de şehrin önemli ekonomik faaliyetlerinden biridir. Bilecik genelinde yaygın olan ipek böcekçiliği halkın temel geçim kaynaklarından biri haline gelmiş ve Bilecik, Bursa'dan sonra Osmanlı Devleti'ndeki en önemli ipek kozası üretim merkezlerinden biri olmuştur (Demiryürek, 2018: 99-100). İpek böcekçiliği tarlaların nasıl değerlendirileceğinden konutların mimarisine kadar toplum üzerinde geniş etkisi olan bir faaliyettir. Nitekim hane sahiplerinin topraklarının önemli bir kısmını dut tarımına ayırması bunun bir sonucudur. Söğüt Hacı Hüseyin Mahallesinde 272 dönüm bağa karşılık 128 dönüm dutluk olması bu durumun bir delilidir. Dut yaprağı ile beslenen ipek böcekleri koza üretimi yaparken; yine dut hem yaş hem de kuru olarak bir besin kaynağıdır. Hacı Hüseyin mahallesinde hane başı ipek üretimine bakıldığında; toplamda 2961 kile koza üretimini olduğu görülür. Hanelerin tamamına yakını ipekböcekçiliği yapmakta olup bu konuda başı 252'şer kile ile mahallenin muhtarı ve 9 numaralı hanenin sahibi Aşıroğlu Mehmet çekmektedir (BOA.KK.d.6044).

Hane sahiplerinin ekonomik gelirlerini hangi kalemler üzerinden elde ettiğine yukarıda değinilmiş ve en başta gelen faaliyetin tarım olduğu vurgulanmıştı. Buna dair detaylı bilgiler yukarıda paylaşıldı. Kişilerin temettülerine katkı sağlayan bir başka faaliyet te meslek ya da iş gelirleridir. Söğüt Hacı Hüseyin mahallesi temettuat defterine bakıldığında tüm haneler için meslek bilgisi girilmediği görülür. Bunların hali hazırda çiftçilik yaptıkları söylenebilir. Hatta temettü gelirlerinden mahallenin tamamına yakınının ziraat ehli olduğu kabul edilebilir. Fakat bazı hane üyelerinin bu faaliyetlerinin yanında başka işler de yaptıkları görülmektedir. Özellikle geliri diğerlerine göre daha az olan 7 hane mensubunun amelelikten para kazandığı kaydedilmiştir. Bunun yanında ipek işletmelerinde çalışan ve mesleği “manacılık” olan üç kişi defterde belirtilmiştir. Bunların yanında mahallede bir kömürcü, bir demirci, bir kahveci ve iki de kasap yer almaktadır. Yine bunlara ek olarak bir imam ve bir kayyımın mahallede görevli oldukları görülmektedir (BOA.KK.d.6044).

Ekonomisi ağırlıklı olarak tarıma dayanan bir Anadolu şehrinde aynı zamanda hayvancılığın da bir ticari faaliyet olarak yer alması beklenebilir. Ancak 45 haneden müteşekkil olan Hacı Hüseyin mahallesinde toplam hayvan sayısının 51 olması oldukça düşündürücüdür. Bu hayvanlardan yarıdan fazlasını binek hayvanları oluşturmaktadır. Özellikle yük taşımada da kullanılan merkep, toplam 19 hanedeki varlığıyla mahallede en fazla sayıdaki hayvandır. Buna 3 beygir ve 5 katırda eklendiğinde binek hayvanlarının sayısı 27 olmaktadır. Bunlardan başka 10 tane kara sığır öküzü, 5 inek, 2 koşum camışı ile bunların yavruları sayıyı tamamlamaktadır. Hane sahiplerinde hiç küçük hayvan olmaması da şaşırtıcıdır. Diğer yandan mahalledeki toplam 45 hanenin 18’inde hiçbir hayvan kaydının olmaması da bir başka ilginç ayrıntıdır (BOA.KK.d.6044). Söğüt’ün diğer mahallelerine bakıldığında da benzer sonuçların görülmesi (Gökçe, 2017: 41-47), şehir genelinde hayvancılığın ticari bir sebeple yapılmadığını, ailelerin temel ihtiyaçlarını karşılamak için hayvancılığın sürdürüldüğü söylenebilir.

Sonuç

Osmanlı Arşivinde bulunan Temettuat Defterlerini baz alarak Söğüt ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmakla birlikte, bu konudaki en kapsamlı çalışma İsmail Gökçe tarafından hazırlanan yüksek lisans tezidir. Gökçe bu çalışmasına Söğüt merkezde yer alan 4 Müslüman mahallesi ile bağlı köyleri

dahil etmiş; Söğüt merkezde yer alan Hacı Hüseyin ve Cura Bey mahallelerine ait defterler bulunmadığı için bu kısma değinememiştir. Rumeysa Begüm Aslan, Hacı Hüseyin mahallesine dair temettuat defterine farklı bir tasnifte ulaşmış ve nihayetinde bu çalışma Söğüt tarihinin eksik kalan bir kısmını tamamlamak maksadıyla yapılmıştır.

Söğüt Çayının batısında diğer Müslüman mahallelerinden daha kopuk ve gayrimüslimlerle komşu olan bu mahalle, şehrin o dönemde küçük ölçekli yerleşim alanlarından biridir. 45 haneden müteşekkil olan mahallenin yaklaşık nüfusu 225 kişidir. Bu sonuç Hacı Hüseyin mahallesini Cura Bey mahallesinden sonra Söğüt'ün en küçük mahallesi yapmaktadır. Mahalle nüfus bakımından diğer mahallelerden geri kaldığı gibi sakinlerinin gelirleri bakımından da yine sıralamada aşağıdadır. Nitekim hane başına düşen 839 kuruşluk ortalama ile son sıradaki Çimenlik mahallesine göre bir derece daha iyidir.

Söğüt'ün genelinde olduğu gibi Hacı Hüseyin mahallesinde de temel ekonomik faaliyet tarıma dayanmaktadır. Arpa ve buğday başta gelen ürünler olup aynı zamanda bağcılık ve ipekçilik diğer ekonomik aktiviteler olarak dikkat çekmektedir. İpek böceğinin beslenmesi amacıyla mahalleliye ait bulunan tarlaların hatırı sayılır kısmına dut ağaçları dikilmiştir. Hane sahiplerinin ekseriyeti tarım ve ipekböceği üzerinden kazanç sağlarken; amelelik ve çeşitli meslek kollarına dair çalışmalar da gelir getiren kalemler olarak görülmektedir.

Çalışmada ulaşılan en dikkat çekici noktalardan biri hayvancılığa dair sonuçlardır. Şehrin diğer mahalleleriyle benzer sayılara ulaşılan Hacı Hüseyin mahallesinde, toplam hayvan sayısının 51 ve bunun yarıdan fazlasının binek hayvanları olması oldukça ilgi çekicidir. Diğer yandan hanelerden 18'inde hiçbir hayvan kaydının olmaması da çarpıcı bir sonuçtur.

Kaynakça

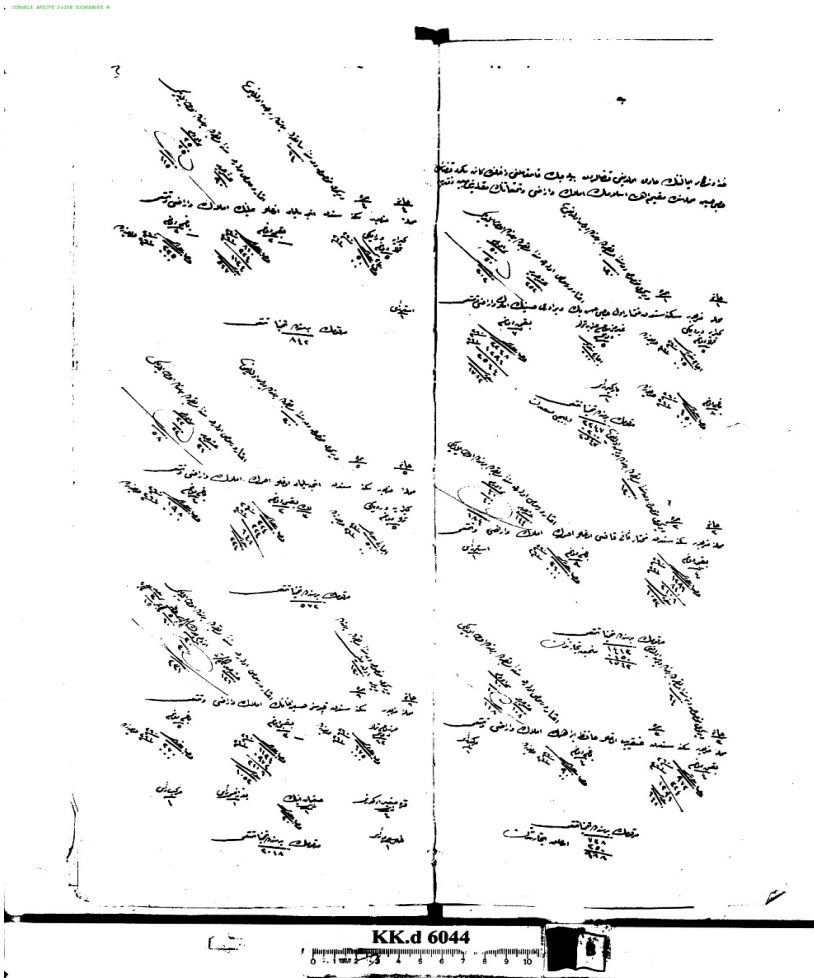
- ARIKAN, R. & DEMİRYÜREK, H. (2019), *Nüfus Defterlerinde Söğüt*, İstanbul.
- ARIKAN, R. (2023), "Bilecik'in Fethinin Osmanlı Kuruluş Tarihi Açısından Önemi", *VAKANÜVİS*, Vol.8, Özel Sayı: Dr. Recep Yaşa'ya Armağan, ss. 2174-2201.
- BİLGİN, T. (2015), *Milli Mücadele Döneminde Bilecik*, Bilecik üniversitesi Yayınları, Bilecik. BOA.KK.d.6044.

- DEMİRYÜREK & ARIKAN & ŞEN (2024), “Muslim and Christian Communities in Bilecik in 1843: A Comparative Analysis Through Demography, Naming and Anthropometric Characteristics”, *Religions*, Vol.15, <https://doi.org/10.3390/rel15080964>
- DEMİRYÜREK, H. (2008), “Temettuat Kayıtlarına Göre XIX. Yüzyıl Ortalarında Söğüt’ün Çimenlik ve Balaban Mahallelerinde Sosyo-Ekonomik Hayat”, *Geçmişten Günümüze Osmanlı Sempozyumları*, Söğüt, ss.1121-1133.
- DEMİRYÜREK, H. (2015), *Ertuğrul Sancağı (1900-1918)*, Bilecik Üniversitesi Yayınları, Bilecik.
- DEMİRYÜREK, H. (2018), “XX.Yüzyıl başlarında Ertuğrul Sancağında İpek Üretimi”, *VAKANÜVİS*, Vol.3, Prof.Dr. Azmi Özcan Öğrencileri Özel Sayısı, ss.98-104.
- GÖKÇE, İ. (2017)**, *1844-45 Yılı Temettuat Sayımlarına Göre Söğüt ve Kırsalının Sosyal ve Ekonomik Yapısı*. (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Osmangazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- KAHRAMAN, N. & ARIKAN, R. (2015), “Osmaneli-Bilecik ve Söğüt Arasındaki Tarihi Yollar”, *Tarih Boyunca Söğüt ve Kültürü*, Söğüt.
- KAHRAMAN, N. & ARIKAN, R. (2015), “Osmanoğullarının Söğüt’ten Domaniç’e Göçü ve Göç Yolları”, *Uluslararası Merv’den Söğüt’e Türk tarih, Kültür ve Medeniyeti Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bilecik, ss. 413-426.
- ÖZTÜRK, N. (2013). *Aşıkpaşazade Tarihi*, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.
- ÖZTÜRK, S. (1994). “On dokuzuncu Yüzyılda Söğüt Kazası’nın Sosyal ve Ekonomik Özellikleri”, *VIII. Osmanlı Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Bilecik. ss.51-64.
- ŞAHİN, İ. (2009). “Söğüt”, *DİA*, C.37, İstanbul, ss. 389-391.

EKLER

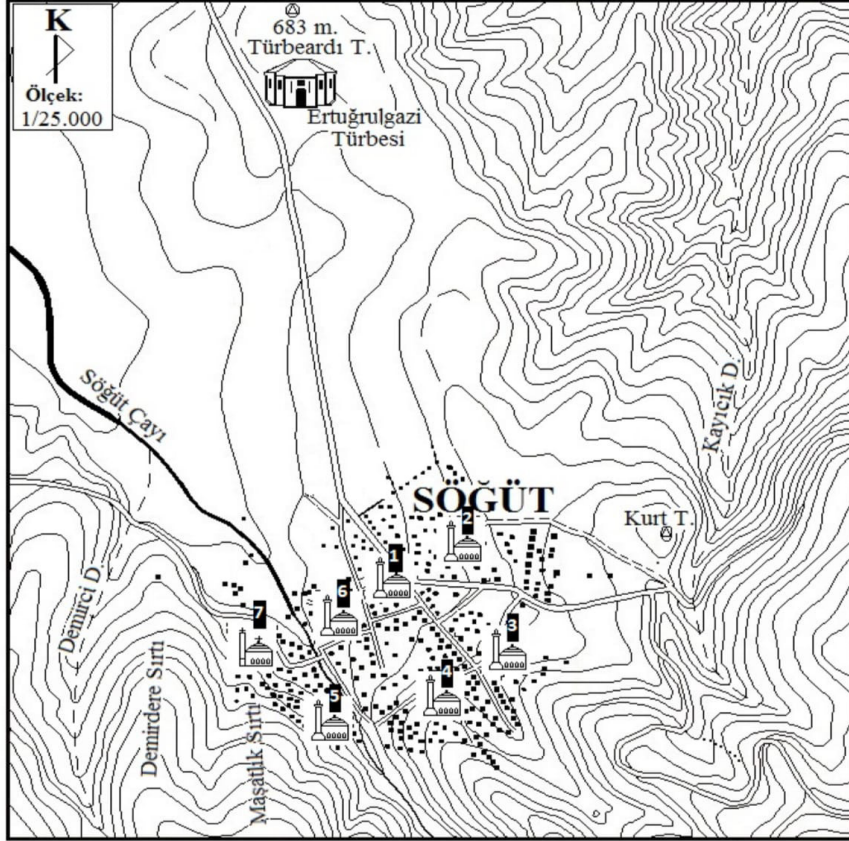
Ek 1. Hacı Hüseyin Mahallesi Temettuat Defteri İlk Sayfa.

KAMİL KEPECİ (VARİDAT MUHASEBESİ B.) KK.d GENEL NO: 6044 ÖZEL NO: 19	<i>İk. Cüzdeye bağlan</i> Bv.H.E. <table border="1"><tr><td colspan="2">TEMETTUAAT KİŞİ KARTI</td></tr><tr><td>Adı Soyadı</td><td><i>İsmail Hakkı Kepeci</i></td></tr><tr><td>Varidat No</td><td>0011</td></tr><tr><td>Varidat Tarihi</td><td><i>19</i></td></tr></table> KK.d 6044	TEMETTUAAT KİŞİ KARTI		Adı Soyadı	<i>İsmail Hakkı Kepeci</i>	Varidat No	0011	Varidat Tarihi	<i>19</i>
TEMETTUAAT KİŞİ KARTI									
Adı Soyadı	<i>İsmail Hakkı Kepeci</i>								
Varidat No	0011								
Varidat Tarihi	<i>19</i>								

**Ek. 2 Söğüt Mahalleler Yerleşim krokisi
(Demiryürek&Arıkan, 2019: 20).**

Kroki: Söğüt Mahalleleri'nin Konumları

1. Cami-i Kebir Mahallesi
3. Çimenlik Mahallesi
5. Hacı Hüseyin Mahallesi
7. Gayrımüslim Mahallesi

2. Hacı Hıfzı Efendi Mahallesi
4. Balaban Mahallesi
6. Cura Bey Mahallesi

Ek 3. Hacı Hüseyin Mahallesi, Hanelere Göre Sahip Olunan Hayvanlar Tablosu

Hane	Numara	İsim	Meslek	Hacı Hüseyin Mahallesi Hayvânat Tablosu											Toplam Hayvan Sayısı
				Merkep	Bargir (Beygir)	Ester (Katır)	Kara Sığır Öküzü	Sağman İnek		Buzağı	Tosun	Koşum Camışı	Düve		
				Re's	Re's	Re's	Re's	Re's	Hasılât-ı Senevîsi	Re's	Re's	Re's	Re's	Hasılât-ı Senevîsi	
1	1	Muhtar-ı evvel Hacı Hasan Bey ve biraderi Hüseyin	Muhtar-ı Evvel		1										1
2	2	Muhtâr-ı Sâni Kadı oğlu Ahmed	Muhtâr-ı Sâni Mancacılık			1									1
3	3	Hafız İbrahim	Amele	1											1
4	4	İnce Süleyman oğlu Ali				1									1
5	5	İnce Süleyman oğlu Ahmed													
6	6	Kapısız Hüseyin Ağa		1			4	1	20	1	1				8
7	7	Gömlüksiz Hacı Ali yetimleri Mehmed ve Mustafa													
8	8	Sipahi oğlu İbrahim	Kasap	1											1
9	9	Aşır oğlu Mehmed		1		1									2
10	10	Keş Halil oğlu Mehmed	Manca Keşidesi	1											1

TEMETTUAAT DEFTERLERİNE GÖRE SÖĞÜT HACI HÜSEYİN MAHALLESİ

11	11	Hacı Hasan Bey ve biraderi Hüseyin	Kasap													
12	12	Hacı Yusuf oğlu Halil	Amele	1												1
13	13	Melbuş oğlu Hasan	Amele													
14	14	Huri oğlu Hacı İsmail			1		4	1	20	1	1		2	1	Sene-i âtide hasat vereceği	10 / 1
15	15	Halil	Eskici													
16	16	Sarı Osman oğlu Hasan														
17	17	Softa damadı Bekir		1												1
18	18	Küçük Durmuşoğlu oğlu Mehmed Ali		1			2	1	20	1						5
19	19	Küflü oğlu Hacı Ahmed	Manca Keşidesi													
20	20	Maden oğlu Molla Ali	İmam	1												1
21	21	Receb oğlu Ali		1												1
22	22	Kiraz Ali		1												1
23	23	Şeyh Mehmed oğlu Mehmed														
24	24	Demirci Abdullah	Demircilik	1												1
25	25	Çatalbaş bereli Mehmed	Kahveci													
26	26	Amedci oğlu Hasan	Amele													
27	27	Küflü oğlu Halil		1												1
28	28	Caca oğlu yetimleri Mehmed ve Osman ve Ali														

II. SOSYAL BİLİMLER LİSANSÜSTÜ ÖĞRENCİ KONGRESİ TAM METİN

29	29	Küçük Durmuş oğlu Halil				1										1
30	30	Topuz oğlu yetimi Salih														
31	31	Karamanlı Mehmed Ağa	1													1
32	32	Çıyan Ali	1													1
33	33	Tomar Hasan		1	1											2
34	34	Güzel Ali oğlu Osman	Amele	1												1
35	35	Bebek Durmuş oğlu Mustafa	A'mâ bulunduğundan ticarete kudreti olmadığı													
36	36	Küflü Molla Hasan	Cerrahlık?													
37	37	Bozüyükli Ahmed														Merkum fakirül hâl olduğundan vergisi olmadığı
38	38	Dodurgalı Mustafa	1													1
39	39	Tomar Hüseyin damadı Ömer	Amele													
40	40	Karamanlı Mehmed oğlu damadı Yusuf	Amele													
41	41	Kara Süleyman	Kömürcü	1												1
42	42	Hamid oğlu Halil														
43	43	Huri oğlu Halil						1	20	1						2
44	44	Gazel oğlu Molla İbrahim	Camii Şerif kayyumu					1	20	1						2
45	45	Küflü oğlu Hasan		1												1
Toplam				19	3	5	10	5	100	5	1	1	2	1		51 / 1